

MENS EN WERELD

„Als je maar weet“, zei mijn man, „dat ik dáár geen krant koop en de post laten we ook niet nasturen!“ Dat „daar“ was een klein afgelegen Frans plaatsje, waar we dus onze drie weken vakantie zouden doorbrengen, zonder te weten, wat Chroesjtsjew deed, hoe het met Margaret van Engeland ging en zelfs, hoe de ontevreden Franse boeren uit de omtrek zich gedroegen, want in ons oord was van al die opstandigheid niets te merken. De mensen waren er vriendelijk, de zon scheen, de wijn was verrukkelijk en wij voelden ons in onze zalige, luie onwetendheid de gelukkigste mensen op aarde.

Is het wonder, dat het me echt nog wat moeite kost om terug te keren naar het gewone dagelijkse werk en, op deze plaats, naar het humanisme?

Omdat we in de streek van de beroemde grotten zaten, met hun voorwereldlijke wandschilderingen, was een bezoek aan Lascaux een van de weinige uitstapjes, die we maakten. Het was een bijzonder indrukwekkende belevenis om dierenfiguren op de wand van zo'n grot getekend te zien, die zo ongeveer 20.000 jaar oud zijn. Je kunt je dat niet voorstellen en ze waren zo mooi en zo „echt“, dat een vriend van ons de lugubere opmerking maakte: „Stel je voor, dat je over tien jaar nu eens hoorde, dat het allemaal 'nep' geweest is! Dat een gewone vent die dingen hier heeft zitten tekenen!“ Dat was wel even een gril idee en ik kon het niet zo gauw van me afzetten. Zelfs toen we een van de volgende avonden langs de prachtige, heldere sterrenhemel een kunstmaan voorbij zagen komen, was het zaad van de twijfel al zover, dat mijn eerste gedachte was: „Misschien is het wel een gewone ster aan een touwtje achter een vliegtuig!“

Toch was het merkwaardig dat we in zo korte tijd kennis hadden gemaakt met uitingen van de allerprimitiefste en de allermooiste mens: de grottentekenaars en de rakettenbouwers, een tijdsverschil van 20.000 jaar!

Lang stonden we daar echter niet bij stil. Wel vonden we de tekeningen – echt of niet – boeiender dan de raketten, maar wie heeft er nu zin in diepgaande beschouwingen, als de zon schijnt en de wijn zo heerlijk is...

Geweld; een cultureel vraagstuk (2)

Hoeveel potentiële moordenaars en sadisten zouden er schuilen onder de miljoenen die dagelijks naar hun kantoor of werkplaats gaan? Onder gunstige omstandigheden zal de potentiële kracht tot gewelddadigheid van een natie zich vrij onschadelijk manifesteren: het merendeel der hedendaagse Amerikanen en Europeanen richt zijn energie rechtstreeks op het verwerven van bezit en prestige. Aan de top vindt men een kleine groep van kunstenaars en intellectuelen die zich minder naar buiten manifesteren, in de onderste regionen een minderheid van onaanangepaste en delinquenten, alleen in staat tot geweld en een voortdurend probleem voor de justitie. Het is mogelijk in deze situatie een vrij precieze evenwichtstoestand te handhaven, waarbij het geweld nooit helemaal uitgebannen, maar wel heftige uitbarstingen vermeden kunnen worden.

Het is duidelijk, dat de instandhouding van een dusdanig belaste samenleving berust op een verantwoordelijk leiderschap, gesteund door sterke morele tradities en respectabele medewerkers. Het falen van een dergelijke traditie werd in Duitsland duidelijk door de opkomst van Hitler, in Amerika door die van McCarthy, in Frankrijk door het naar voren komen van Poujade, in India door volksoptstanden. Voorzover deze bewegingen faalden, kan men daaruit ten dele de innerlijke kracht van de traditie beoordelen.

De situatie zou als volgt kunnen worden samengevat: alle pogingen om het probleem van het geweld op te lossen, krijgen te kampen met:

- I. de impuls tot het onberedeneerd uitleven van energie, die latent aanwezig is in iedere samenleving;

- II. het residu van delinquenten en psychopaten, wier enige uitdrukkingmogelijkheid het gebruik van geweld is;

- III. de demagogen, die deze krachten misbruiken voor politiek winstbejag.

Hiervan zal I alleen uitgeroeid kunnen worden ten koste van vitaliteit en individualiteit; II biedt geen vooruitzicht op een gemakkelijke of binnen afzienbare tijd te verwezenlijken oplossing en blijft een bron van gerechtelijke zorg. Onze veiligheid berust hoofdzakelijk op het onder de duim houden van III. Enkelingen kunnen opsterven en er op los slaan, maar een menigte moet opgehitst worden. Bloeddorst en vernielingsdrang zijn onder de oppervlakte altijd aanwezig, maar de rechtmatige verontwaardiging, de haat moet aangewakkerd worden. Het soort-massahysterie dat aan geweld voorafgaat, is steeds het resultaat van zorgvuldige voorbereiding. Jaren van propaganda gingen vooraf aan de Nazi-slachting. De haatcampagne die momenteel in China tegen Amerika gevoerd wordt, laat eenzelfde soort massabeïnvloeding zien.

(50.000 vrijwilligers in Peking, zwaaiend met bajonetten boven hun hoofd, en schreeuwend „Wij zullen Taiwan bevrijden!“ blijkt een onlangs gepubliceerde foto)

Evenzo werd in Assam de Benghali Khedabeweging in een langdurige haatcampagne gepropageerd, waarbij onder meer gebruik werd gemaakt van boeken, die, naar uit een brief in The Statesman blijkt, zelfs goedgekeurd waren door het Ministerie van Onderwijs in Assam. Er kan geen eind komen aan geweld, zolang men voortgaat met opruien ten dienste van politiek winstbejag, hetzij met het oogmerk van verovering, hetzij om de solidariteit te bevorderen tegen een gemeenschappelijke vijand. („De Islam in gevaar!“) Een volk kan naar alle kanten geslingerd worden, naar Brutus of naar Anthonius; laat men het aan zichzelf over, dan zal het voornamelijk mopperen.

Er kan weinig effectiefs gedaan worden tegen de cultus van de haat en de vooroordelen in een land waar die kennelijk tot de politiek van de regeringsleiders behoort. Aan de andere kant zal men het in een strengere wetgeving moeten zoeken in die landen, waar naar het algemeen oordeel geweld in principe moet worden afgekeurd. Momenteel is Engeland met grote tegenzin op weg naar de afschaffing van de doodstraf; levenslange gevangenisstraf voor doodslag is er al geen zeldzaamheid meer. De agitator, die opruiet tot rassenhaat, week in week uit zijn gif verspreidend in toespraken en pamfletten, tot een stelletje zware jongens een onschuldig Jamaicaans student oppikt en hem doodschoot, is veel gevaarlijker dan zijn werktuigen. Het lijkt alleen maar consequent dat allen, die de vervolging van minderheden en de minachting voor andere volken propageren, evenzeer in aanmerking komen voor levenslange opsluiting. Zij moesten eigenlijk automatisch gelijkgesteld worden met psychopaten en behandeld worden in psychiatrische inrichtingen.

Ongelukkig genoeg is dit gemakkelijker gezegd dan gedaan, want de spitsvondige juridische geesten zouden het zeer moeilijk maken om de moorddadige bedoelingen te bewijzen – om onderscheid te maken tussen ophitsende propaganda en onbesuisde kritiek.

Dit brengt ons terug tot het centrale probleem: het ontbreken van een erkend en gerespecteerd orgaan, waaraan het rechtsoordeel zou kunnen worden toevertrouwd. Irving Kristol vraagt in het augustusnummer van Encounter de aandacht voor dit probleem in verband met pornografie; iedereen herkent het, maar niemand durft te zeggen dat het pornografie is. Evenzo kunnen in Amerika verwerpelijke televisieshows niet verboden worden dan na een langdurig en

Slot op pag. 3

Kritisch allerlei

Mr. H. W. van Doorn heeft het voorzitterschap van de K.R.O. aanvaard met de opmerking, dat hij tot uiterlijk juli volgend jaar deze functie met de leiding van de K.V.P. wil combineren en dat hij hoopt dat men spoedig een opvolger in die functie voor hem zal vinden. Dat laatste lijkt ons nu wel bijzonder optimistisch, als men weet hoe schaars het intellect in Nederlands grootste partij steeds weer blijkt te zijn. Bij iedere kabinetsformatie – en bij de laatste wel het allerduidelijkst – blijft, dat de K.V.P. eigenlijk nauwelijks over mensen beschikt die men een zo belangrijke functie als minister of partijvoorzitter kan toevertrouwen. De keuze van dr. Van Rooy en de moeilijkheden rondom zijn opvolging en de problemen die de opvolging van prof. Romme blijkbaar schept, brengen het gebrek aan capabele figuren in de K.V.P. wel duidelijk in de openbaarheid. Zij gaven het Algemeen Dagblad de term Kommer-Volle Partij in de pen, en ofschoon die partij zijn eigen boontjes maar moet doppen, gaan deze moeilijkheden ook ons aan, omdat het een gevaar is voor de goede werking van ons democratisch stelsel, wanneer kiezers in zo groten getale hun stem blijven geven aan mensen die de capaciteiten missen dat vrouwen waard te zijn.

Over zijn omroepvereniging heeft mr. Van Doorn, volgens het verslag dat wij daarvan in Het Parool lezen, iets zeer behartigenswaardigs gezegd. Als zijn voornaamste taak bij de K.R.O. zag hij: „Zorgen dat wij kwalitatief zo sterk worden, dat wij om onszelf gekozen worden door de luisteraars. Veel mensen zijn nu louter om principiële en of praktische redenen lid van onze omroepvereniging. Dat gevoel van plichtmatigheid zal eens gaan afzwakken.” Met andere woorden: mr. Van Doorn verwacht niet dat de „dierbare gelovigen” nog eens door een bisschoppelijk mandement gedwongen kunnen worden de knop om te draaien als de Vara-haan kraait, terwijl meneer pastoor er blijkbaar ook weinig meer aan kan doen wanneer men de A.V.R.O.-bode prefereert. Onder die omstandigheden gaat het inderdaad in de eerste plaats op de kwaliteit aankomen (waarmee overigens de K.R.O. lang niet het slechtste figuur slaat). Misschien is het nuttig dat de heer Van Doorn zich, zo lang hij toch nog voorzitter van de K.V.P. ook is, eens afvraagt of ten aanzien van zijn politieke partij niet hetzelfde zou kunnen gelden. Nu men de gelegenheid heeft het P.v.d.A.-geluid voor de Vara te horen en daarnaast (zij het na de afschrikwekkende aankondiging „In het kader van de door de minister ten behoeve van de politieke partijen gevorderde zendtijd...”) ook van tijd tot tijd de stem van de V.V.D.

of de P.S.P., lijkt de veronderstelling gewettigd, dat de kiezers ook in dit opzicht aan kwaliteit de voorkeur gaan geven boven „principiële of praktische plichtmatigheid”.

„Door een psychologisch totaal verkeerd opgezette collectieve-schuldpropaganda van de geallieerde bezettingsautoriteiten kon het enige tijd lijken, alsof de Duitsers „niets geleerd” hadden, maar nadat deze dingen eenmaal uit het vlak van de bezettingpolitiek waren verwijderd, is wel gebleken, hoezeer de Duitsers zich schamen over wat in hun naam heeft kunnen gebeuren, zonder dat zij zich hiervan soms ook maar in de verste verte bewust waren.”

„De waarheid over de concentratie- en uitroeiingskampen is hun eerst na de oorlog gepresenteerd. Eerst stuitte zij op ongelof, daarna greep zij te diep in, om in de termen van een oppervlakkige, politiek-tactische schuldbekentenis te passen, zoals de bezetters die eisten.”

Dit stukje vervalste geschiedbeschrijving staat te lezen in het Repertorium van de moderne talen (het Duitse deel), een uitgave van Elsevier onder redactie van dr. mr. H. van den Bergh. Tot de vier medewerkers behoort dr. ir. M. D. Dijt, een man die tijdens de bezetting zozeer „fou” is geweest, dat men zich afvraagt hoe het mogelijk is, dat een dergelijke figuur thans wordt geroepen om ons voor te lichten over datzelfde Duitsland waarvan hij de hiel en likte.”

Het Parool vraagt zich dat af en citeert bovendien nog een passage uit het boek, waaruit blijkt hoe verstandig de Duitse Landsers (wat dat dan ook mogen zijn; het lijkt ons een term uit de Duitse sabbekunde) zijn geweest bij hun „elastische terugtocht” voor de Russen. Omdat zij de Russen uit Europa wilden houden, hebben zij „de Sowjet-opmars naar het westen vrij effectief onder controle” gehouden. Wel beschouwd zouden wij ze daarvoor wel eens wat dankbaarder kunnen zijn: ten slotte zagen zij het Russische gevaar zoveel eerder dan wij en trokken zij er zoveel vroeger tegen ten strijde. Het Parool vraagt zich af hoe dit anno 1961 mogelijk is: het antwoord lijkt ons te liggen in de naam van de uitgever. Maar het had even goed bij De Telegraaf gedrukt kunnen worden, want er is alweer keuze in het democratische Nederland van deze tijd.

Voor wie mócht denken dat zelfstandigheid van oud-koloniale gebieden ook onmiddellijk democratie brengt, diene het voorbeeld van de imam van Jemen, die vorig jaar een van zijn vele vrouwen aan een muur liet vastketenen, omdat zij niet gewil-

lig genoeg was. De vrouw heeft enige dagen gehongerd en zich toen ten koste van helse pijnen weten los te rukken, waarna zij meer dood dan levend in Aden aankwam. Het laatste nieuws uit dit vooruitstrevend rijk vonden wij in De Tijd - De Maasbode:

„Het recht vindt in Jemen, waar de imam vrijwel alles voor het zeggen heeft, nog zeer hardhandig zijn loop. Terechthellingen zijn er aan de orde van de dag. Vergripen waar niet de doodstraf door middel van onthoofding op staat, worden gestraft met verminking van de boosdoeners. De imam wil niet hebben, dat er op straat ge-rookt wordt. Iedereen die dit toch doet, loopt het risico dat hij een arm kwijt raakt, aldus een oekase van de heerser, die ook wat dit betreft geen uitzondering wil maken voor buitenlanders, die hij liever ziet gaan dan komen.”

Een troost voor hem: ons zal hij in ieder geval niet zien komen. Maar wat een rechtsorde in onze steeds kleiner wordende wereld, dat blijkbaar niemand dergelijke tirannen tot rede kan dwingen. Niemand? Of prevaleren in de wereld misschien andere belangen dan die van de Jemenieten? De Sovjet-Unie is, ondanks alle propaganda over de „onmenselijke Westerlingen” in andere landen, hele goede maatjes met de imam.

De zaak tegen S. en R., die betrokken bleken te zijn geweest in een complot tot het maken van vals geld ten behoeve van de Algerijnse opstandelingen (of vrijheidsstrijders, het is maar door wie u wordt voorgelicht), is geëindigd met een vonnis dat een vrijwel even lange hechtenis eist als de duur van het voorarrest. Voorarrest nu daardoor de betrekkelijk geringe schuld van de verdachten is komen vast te staan, klemmt de vraag waarom de Nederlandse justitie door dat lange voorarrest een blaam op zich heeft willen werpen. Rechtszaken met een politiek aspect zijn altijd gevaarlijke zaken, men had er dan ook verstandig aan gedaan het politieke aspect bij dit voorarrest niet zo duidelijk voorrang te geven. Wij hebben ons, bij het lezen

van de kranteverslagen over dit proces, ook voortdurend afgevraagd wat de Binnenlandse Veiligheidsdienst nu eigenlijk met het hele geval te maken had. Dit soort geheime politie, die vrijwel zonder democratische controle opereert en op wiens beslissingen geen enkel beroep mogelijk is, houdt zich naar ons wordt verteld bezig met het opsporen van voor de democratie gevaarlijke lieden en het weren van dezulken uit functies waar zij gevaar zouden kunnen opleveren. Blijkbaar zoekt men dat gevaar alleen ter linker zijde, want van enige moeilijkheid die de B.V.D. (neo)-nazi's in de weg zou leggen, hebben wij nooit gehoord. Wel weten wij van enkele P.S.P.'ers dat hun door B.V.D.-agenten is toegevoegd: „Wij zullen jullie wel klein krijgen”, zodat wij de indruk krijgen dat het begrip democratie door deze heren wel wat eenzijdig wordt uitgelegd. Maar goed, ondanks deze „schoonheidsfouten” kan de B.V.D. in beginsel nog wel een nuttige instelling zijn, maar dan vragen wij ons toch nog wel af wat zij in vredesnaam te maken heeft met een complot van leden van de z.g. Vierde Internationale (een kleine ten zeerste op Moskou gebeten groep, in wie men dus, als men Franco ook als zodanig aanvaardt, eerder een bondgenoot dan een vijand zou kunnen zien) ten behoeve van het Algerijnse Bevrijdingsfront. Dat dat een justitiële zaak is, is duidelijk, maar dat in het proces meermalen gesproken werd over agenten en provocateurs van de B.V.D., zonder dat dat weersproken kon worden, achten wij een kwalijke zaak. Misschien wil de minister ons eens inlichten wat nu eigenlijk de taak van de B.V.D. is, zodat de kwade geruchten dat zij onder één hoedje zou werken met de ultrarechtse Franse terreurorganisatie De Rode Hand, uit de wereld geholpen kunnen worden. Demonstranten die dat beweerden, zijn door de Amsterdamse politie geslagen, gearresteerd en weer vrijgelaten. Ook al een vreemde zaak, zoals demonstranten bij Nederlandse rechtszalen voor ons toch al een vreemde aanblik boden.

Sonnet

De nacht, gloort koud als gepolijst zwart marmer.
De sterren, wier geheim geen droom meer teelt,
maken mij nog een lieve illusie armer
met het precieze van hun roerloos beeld.
o Mathematische Orde, niets verheelt
gij van den waan dat hoedt ons een Beschermers;
mijn bloed vloeit niet meer inniger en warmer,
als toen 'k mij, zalig, dacht door 't licht gestreeld,
dat op mij, stillen knaap, uw diepten stortten.
– Dat slechts de dood ons weedom kan bekorten
weet nu de man, wiens laatste heildroom vlood.
O Sterren, macht van ruiten en trapezen,
uw strakke lijning is het die mijn wezen –
onwrikbaar spreekt van 't eeuwige van den Nood ...

Urban van de Voorde

Uit: De Haard der Ziel. Van Loghum Slaterus, Arnhem

Moraallessen in België; een verheugend voorbeeld

Wij in Nederland, die nog tobben om gedaan te krijgen dat naast het (vrijwillige) godsdienst- onderwijs op de openbare school ook de mogelijkheid wordt geschapen van geestelijke vorming voor kinderen van niet-godsdienstige ouders, kijken wel eens met begerige ogen naar ons buurland België, waar de „moraallessen” voor de niet-godsdienstige kinderen officieel zijn toegelaten. Men heeft er zelfs een speciale inspecteur voor. Dat is de heer R. van Cauwelaert, met wie we onlangs een gesprek hebben gehad.

Merkwaardig genoeg bestaat in België al gedurende vijftig jaar op de openbare middelbare scholen een mogelijkheid tot, wat wij zouden noemen: geestelijke vorming, voor kinderen van buiten-kerkelijke ouders. Maar het was daarmee wel heel wonderlijk gesteld. Gedurende de uren dat de godsdienstige kinderen godsdienstonderwijs kregen (twee uur per week) mochten de anderen de moraallessen volgen. Voor die moraallessen werden echter geen speciale leerkrachten aangetrokken. Deze uren vielen ten deel aan die krachten die toevallig nog wat uren over hadden. Naar de geestelijke belangstelling van deze mensen werd vrijwel niet gekeken.

Zo kon het gebeuren dat overtuigde tegenstanders van de „moraallessen” deze gaven aan de niet-godsdienstige kinderen. Men begrijpt wat daarvan terecht kwam. Nu waren er na de oorlog ook bij het godsdienstonderwijs enkele moeilijkheden gerezen, die voor de confessionelen aanleiding waren, aan te dringen op de aanstelling van een inspecteur van het godsdienstonderwijs. Dat was natuurlijk het sein voor de niet-confessionelen om ook een inspecteur voor het onderwijs in de niet-confessionele moraal te vragen. En dat kon men toen moeilijk weigeren!

Zo werd de heer Van Cauwelaert in 1948 aangesteld, gelijk met de inspecteur voor het godsdienstonderwijs. Voorlopig strekte zijn werkterrein zich alleen uit tot het middelbaar openbaar onderwijs en de openbare kweekscholen. Pas in 1960 werden ook de rijks-lagere-scholen onder zijn inspectie betrokken. Uit het voorgaande kunt u wel begrijpen dat deze inspecteur voor een chaos stond, toen hij zijn taak in 1948 op zich nam. Zijn eerste werk is geweest, het aantal leerkrachten in de moraallessen te beperken tot één per school. Vanaf het begin heeft deze inspecteur ernaar gestreefd, dat de gewetensvrijheid nu eens werkelijk geëerbiedigd werd; dat betekende hogere eisen aan de leerkrachten. Door de beperking tot één leerkracht per school kreeg hij vat op hen.

Vijf werkgroepen

Vervolgens is een begin gemaakt met de scholing. De over het hele land aanwezige leraren „zedelee” (in onze oren klinkt die naam vreselijk stijf, maar ja, er is nu eenmaal verschil tussen Vlaams en Nederlands) zijn verdeeld in vijf werkgroepen, die zo'n drie of vier keer per jaar bijeenkomen op een conferentie om verschillende problemen door te praten. Ze hebben een blad, De Moralist, dat speciaal voor hen wordt uitgegeven met steun van het Belgisch Humanistisch Verbond en dat door de overheid wordt gesubsidieerd. Verder heeft men het nu tenminste zover gekregen dat door de aanstelling als leerkracht in de niet-confessionele moraal nodig is, dat men „vrijzinnig” is.

Hier moeten wij, Nederlanders, ons vooral niet vergissen. In België betekent „vrijzinnig” zo ongeveer „buitenkerkelijk” en in ieder geval niet, zoals bij ons: vrijzinnig protestant. Maar de echte vorming van de leerkracht zal natuurlijk op den duur tijdens zijn eigen opleiding moeten gebeuren. Het vak „Moraal didactiek” wordt bij de onderwijzersopleiding al ingevoerd en ook op de Universiteit worden pogingen gedaan tot een dergelijke vorming van

de a.s. leerkrachten te komen. Dat gaat natuurlijk allemaal niet zo één, twee, drie. Maar aan de Vrije Universiteit in Brussel bestaan toch ernstige plannen om te komen tot een „Certificat de Moral” en aan de Rijksuniversiteit te Gent geeft de heer Van Cauwelaert zelf college. Men is daar van plan binnenkort een licentiaat moraalwetenschappen in te voeren.

Bij de lagere scholen ligt de zaak in zeker opzicht wat eenvoudiger. Ten eerste is de inspectie daarop pas in 1960, dus nadat men twaalf jaar ervaring had opgedaan, ingevoerd. Ten tweede is er op de lagere scholen helemaal niets geweest en er is dus ook niet zo'n vastgegroeide chaos, die pas langzamerhand kan worden opgeruimd. Wanneer de kinderen van godsdienstige ouders op de lagere school godsdienstonderwijs kregen, konden de anderen gaan wandelen of zoiets. De toevoeging „ketteren buiten” schijnt daarbij bepaald niet ongewoon te zijn geweest. Voor de lagere scholen, waar de kinderen net zoals bij het middelbare onderwijs ook twee uur per week moraallessen zullen kunnen krijgen, zal men direct de eis stellen dat de leerkracht op zijn minst tijdens zijn eigen schoolperiode de lessen moraallessen zal hebben bijgewoond en verder natuurlijk ook zoveel mogelijk dat hij bij zijn opleiding als leerkracht ook gebruik heeft gemaakt van de opleiding voor dit speciale vak.

Bevredigende resultaten

Wat zijn nu de resultaten van deze ruim twaalf

jaar doelbewuste vorming tot leerkracht in de zedelee? De heer Van Cauwelaert was bepaald niet pessimistisch. Bij de lagere scholen moet de zaak nog van de grond komen, dat is duidelijk. Maar bij het middelbaar onderwijs volgt ongeveer 35 % van de leerlingen dit vak. De provincies Antwerpen en Vlaanderen gaan aan de kop.

Daarbij moet men natuurlijk goed voor ogen houden dat het hier alleen gaat om het openbare onderwijs, dat in België hoogstens 25% van het aantal scholen in handen heeft. Toch, als men bedenkt, dat zo'n vak volkomen vrijwillig is, zijn de resultaten bepaald niet slecht, ook al niet omdat België toch altijd nog door gaat voor een katholiek land, al blijkt daaraan volgens de laatste onderzoeken ook nog wel wat te haperen. „Eigenlijk hangt alles af van de persoon van de leerkracht,” vertelde de heer Van Cauwelaert ons. Er zijn scholen waar 80% van de kinderen de lessen zedelee volgt, eenvoudig omdat de leraar iemand is die hen aanspreekt.

In confessionele kring gaat men het onderwijs in de zedelee bepaald vrezen. De bisschoppen hebben al afgekondigd dat kinderen die de lessen zedelee hebben gevolgd geen plechtige communie mogen doen en het heilig vormsel niet kunnen krijgen. Dit laatste wordt soms wel eens op het 14de jaar pas toegediend.

Een en ander heeft tot merkwaardige praktijken geleid. Zoals men weet is de Kerk ook altijd wel bereid tot vergeving. Veel kinderen „bekeerden” zich dus een paar maanden voor de plechtigheid en gingen over naar de godsdienstlessen. Hadden ze op die manier de medewerking van de kerk gekregen, dan zag je ze direct nadat het heilig vormsel hun was toegediend weer op de lessen zedelee verschijnen. Dat heeft al geleid tot het besluit, dat men alleen in september kan overgaan van godsdienst naar zedelee en andersom, het werd anders gewoon een duiventil. Maar deze verschijnselen wijzen er ook op dat de lessen zedelee gaan meetellen in België. Met belangstelling volgen wij de ontwikkeling van dit belangrijke en moedige werk bij onze zuidelijke burens.

H. S.-D.

Geweld; een cultureel vraagstuk Slot van pag. 1

„onpartijdig” (en waarschijnlijk niet overtuigend) onderzoek naar hun uitwerking. De moderne samenleving heeft haar gezag verloren, macht en wijsheid vallen niet meer samen. Het prachtige beeld van weloverwogen autoriteit, dat Aeschylus ons biedt in het laatste deel van zijn Oresteia, blijft een vervlogen visioen...

Daarom ook bieden wetgevende maatregelen nog minder kansen waar politieke figuren van het tweede plan opstaan tegen de staatsautoriteit. (Gouverneur Faubus die het Opperste Hof trotseert). Nu blijkt duidelijk het dilemma, dat al onze optimistische pogingen om menselijke conflicten rationeel op te lossen krachteloos heeft gemaakt. We hebben de mensen niet geleerd te oordelen, maar te denken dat zij het kunnen. We hebben het gezag ondermijnd, maar er geen nieuw voor in de plaats gesteld. De potentie tot geweld kan niet vernietigd worden, zij ligt klaar om geëxploiteerd te worden door de eerste de beste onscrupuleuze leider. De enige rem op de opkomst van zulk een leiderschap is een verantwoorde publieke opinie, een soort „Eerste Kamer” van niet officieel erkende wetgevers met een bezonken oordeel, waaraan het volk, dat zijn eigen mening niet vertrouwt, zich onderwerpt. Maar dit is alleen mogelijk binnen het raam van een gevestigde traditie.

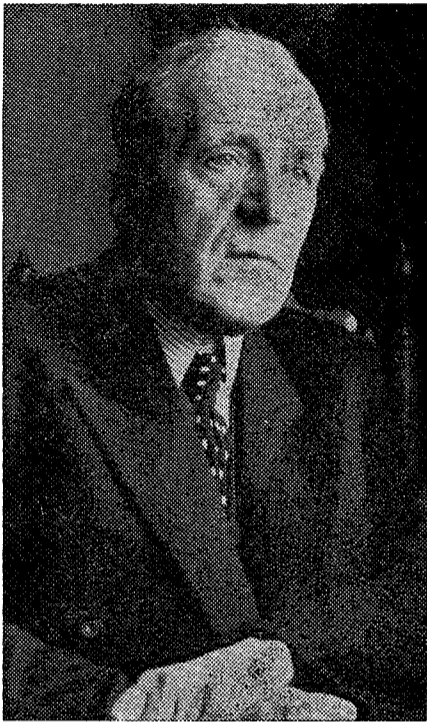
Wij zijn de slachtoffers van onze verdeelde cultuur: de „highbrows” hebben hun zeggenschap verloren, de Staatskerk is in diskrediet geraakt, de „regering” wordt gewantrouwd. In de

wereldgeschiedenis (b.v. in het Middeleeuwse Europa, het Victoriaanse Engeland of het India van de Veda's), hebben we de regelende, matigende kracht kunnen zien van een traditie, al bracht die natuurlijk geen permanente stabiliteit, omdat de ondermijnende economische krachten te sterk waren en oorlogen er werden uitgevochten in naam van diezelfde traditie.

We zijn thans op weg naar een wereldéénheid en misschien zien wij de kiemvorming van een nieuwe, wereldwijde traditie. In principe is men het er althans over eens, dat „volkeren” elkaar niet moeten bestrijden (alleen tegen „kapitalisten” en „communisten” gaat de strijd). Veel van de haat en bestialiteit die op 't ogenblik in de wereld heersen, kan worden toegeschreven aan verkeerde toestanden, die verbeterd kunnen worden, speciaal daar waar vreemdelingen trachten een volk te onderdrukken in zgn. eigen land. Uiteindelijk mogen we hopen dat „vreemdzame coëxistentie” de morele kracht van een traditie zal kunnen verwerven. Zo'n nieuwe traditie van internationaal humanisme is de primaire voorwaarde tot een wereldorde. Ondertussen demoraliseert de wereld. Wat kan de mens als individu doen? Leven – zoals Lessing of Montaigne deden – alsof zo'n traditie reeds bestond en daardoor tot het ontstaan ervan bijdragen. Maar onderschat niet de tegenwerkende krachten en hecht geen geloof aan de „natuurlijke goedheid” van de mens.

David McCutcheon

Nescio's onvergankelijke wereld

Op een van de eerste zonnige dagen van deze regenachtige zomer hebben wij, jonge en oude lezers van Nescio's werk, samen met grijze zakenvrienden en buurtlieden uit de omgeving van het Oosterpark, de schrijver van de mooiste verhalen uit onze literatuur naar zijn laatste rustplaats begeleid. Zijn laatste rustplaats? Het is een gemeenplaats, waarvan de schrijver een afschuw had. Het rusten vermoeit zo, heeft hij eens gezegd. Een dochter sprak aan zijn graf de hoop uit dat hij die met een zo „wilde ziel” was geboren, nu eindelijk een grenzenloze rust in een grenzenloze eeuwigheid mocht vinden. En ik hoorde Nescio bij die woorden met zijn grimmige en tegelijk goedgehartige humor opeens grommen: „Ik hoop 't ook wel, maar ik weet 't niet.” En de zoon van Nescio, Gods eigen oog, zoals een van zijn figuren, de van de zoon bezeten schilder Bavink, het noemde, scheen over ons en op het open graf van wie wij in dit grauwe land de zoon hebben leren zien in de dageraad en bij de ondergang, en wat daaronder eeuwenoud en onvergankelijk voor onze ogen zichtbaar is, de natuur in al de seizoenen van het jaar, een onvergankelijke wereld, waarvan Nescio in verrukking eens „halleluja” riep.

Er is in onze literatuur wel geen schrijver, of het moest op sommige pagina's van zijn Hollandse romans Arthur van Schendel zijn, die zó voortdurend met een zo grote intensiteit het Nederlandse landschap in zijn weidse verlatenheid en diepe beslotenheid heeft uitgebeeld als Nescio in de meeste van zijn verhalen en schetsen. De grootsheid en de intimiteit van onze steden en dorpen, van ons laagland en onze heuvelachtige streken in de wisselende seizoenen van het jaar hebben bij Nescio dezelfde innigheid als bij de schilders van de Haagse school en hun volgelingen, ik denk vooral aan Gabriël en Thólen, de voorgangers van de nog steeds bestaande Kortenhoeftse schildersschool. Maar wat de schilders noch de componisten van ons land in het begin van deze eeuw hebben kunnen geven, is de stem van de toenmalige samenleving, zoals deze in Nescio's verhalen onnavolgbaar verwoord is.

Het is de wereld van vóór de eerste wereldoorlog, die wij met Nescio het „tijdperk der Titaantjes” zouden kunnen noemen, die tijd van grote en kleine mensen met hun hemelbestormende idealen van een betere wereld, die zij als kunstenaars of sociale hervormers nooit verwezenlijkt zouden zien, even machtig als machteloos in de ban van hun dromen, die zij in de zelfmoord of in de even trieste vergetelheid van de maatschappelijke tredmolen trachten te ontvluchten. Het gehele werk van Nescio is één hartstochtelijke wraakoefening van een mens die als scheppend kunstenaar gedoemd was het dubbelleven van een zakenman in de maatschappij te leiden. In de trant van Frederik van Eeden had hij met twee vrienden een coöperatieve gemeenschap, „De Eendracht”, op een stukje grond bij Huizen omstreeks 1910 opgericht, een wereldvreemde onderneming die evenmin als Van Eedens kolonie op Walden lang stand heeft gehouden. Het is een episode in Nescio's leven die in zijn werk nauwelijks aangeerd wordt en misschien veel van zijn cynische mensenkennis verklaart. Het moet de laatste, vertwijfelde poging in zijn leven zijn geweest om het dagelijks brood te verdienen zonder het „nette heren” te moeten vragen.

Hem na de tweede wereldoorlog te ontmoeten en geregeld met hem te verkeren, totdat een ziekte hem langzamerhand de spraak en het gehoor ontnam, was een man leren kennen die nuchter en dromerig tegelijk was, behept met een bruuske oprechtheid en begaafd met een levenslange trouw aan de hoogste, menselijke waardigheid. Er was een volstrekte eenzaamheid in hem die soms de achterdochtigheid te baat nam, maar aan wie hem lief waren de „zes beitelts” ter hand stelde om zijn barse zwijgen te verbreken en hem in kortafgebeten zinnen te laten vertellen van Japi, de Uitvreter, de meest onsterfelijke sterveling uit onze literatuur, en van die andere, even onvergetelijke bohemiens uit een verloren wereld, Bavink en Hoyer, Bekker en Koekbakker, het alter ego van Nescio zelf. Het zijn de wereldveroveraars met niets dan een ongewapende en ontwapende menselijkheid die in Nescio's eerste verhalen, *De Uitvreter*, *Titaantjes* en *Dichtertje* van nu haast vijftig jaar geleden, niets van hun werkelijkheid en levenskracht verloren hebben en die in zijn recente bundel *Boven het Dal* met andere zwerwers en zonderlingen terugkeren en ieder iets van Nescio's trotse geheim verraden, dat hij misschien het meest onthuld heeft in die passage uit een schets *De Profundis* van 12 oktober 1918 „Uit mijn oneindige droefenis en mijn mateloze verteederingen, uit m'n lieflijke zelf bouw ik m'n cathedraal. Wat U verheugt, heeft mij vermagerd en verteerd, op den berg heb ik U gevoerd en U kijkt over de vallei der liefelijkheden. Daar op gindschen top aan de overzijde rijst mijn cathedraal die ik nooit zal voltooiën. Maar de afgrond van waanzin achter mij heeft U niet gezien, ongemerkt heb ik U daar langs geleid en och, dat was immers ook juist wat ik wilde. Uit niet te kunnen wat ik wil, uit niet te willen wat ik kon, uit te verlangen naar wat ik niet heb en naar wat ik niet ben. En uit niet te begeeren wat ik heb en niet te willen wezen waar ik ben, uit weemoed om 't verleden, dat voorbijging en eerst daarna werd begrepen en wachten op wat komen zal en nooit komt. Uit mijn gruwzame melancholie en mijn ijzige eenzaamheid uit al deze dingen die mij hadden kunnen verderven, zoals ze velen verdorven hebben, uit al deze dingen bouw ik mijn cathedraal. En mijn cathedraal staat daar als enkel vreugde, zij blinkt in de zon met haar beide torens, onvoltooid om steeds hooger te rijzen.”

30 juli 1961

Fred Batten

De Internationale Vrijwillige Hulpdienst

De Internationale Vrijwillige Hulpdienst is de Nederlandse afdeling van de Service Civil International, die eveneens afdelingen heeft in Zwitserland, Engeland, Frankrijk, België, Duitsland, Oostenrijk, Noorwegen, Italië, India en de Verenigde Staten.

Het eerste kamp vond plaats nabij Verdun in 1920 om de oorlogsschade te helpen herstellen. Het verenigde mensen van verschillende nationaliteiten die elkaar in de voorafgaande jaren bestreden hadden en bewees aldus dat door persoonlijk contact vele tegenstellingen te overbruggen zijn en dat constructief samenwerken mogelijk is. Sindsdien is het aantal kampen voortdurend toegenomen.

De IVH ijvert voor een zinvolle tewerkstelling in internationaal verband, van gewetensbezwaarden tegen de militaire dienst, zonder een ieders persoonlijke beslissing in deze te willen beïnvloeden.

Een werkkamp biedt de mogelijkheid om met een kleine groep mensen in internationale sfeer stimulerend werk te verrichten. De IVH tracht materiële hulp te bieden indien door natuurrampen of slechte sociale omstandigheden dringend behoefte daaraan bestaat. Door het persoonlijke karakter van de hulpverlening kan dikwijls eventueel bestaande moedeloosheid doorbroken worden. De deelnemer kan het resultaat van zijn werk zelf zien en hij leert de mensen waarvoor hij werkt in hun eigen omgeving en van nabij kennen.

Meestal bestaat de groep uit 25 à 30 jonge mensen uit vele landen, beroepen en milieus, mannen zowel als vrouwen. Het werk varieert naar de plaatselijke behoefte, van bijvoorbeeld schilderen tot vrij zware lichamelijke arbeid. De vrijetijdsbesteding wordt door de deelnemers zelf geregeld op hun wekelijkse kampvergadering, „housemeeting” genaamd.

In Nederland heeft de IVH o.a. langdurig gewerkt in het Zeeuwse overstromingsgebied. Daar zijn barakken gebouwd en werden een groot aantal huizen en vele landbouwgeredenschappen schoongemaakt. Daarnaast werd in ons land hulp geboden aan sociale instellingen bij het aanleggen van recreatieterreinen, sport- en speelvelden en het opknappen van tehuizen. De laatste activiteiten bestonden uit een kledingactie voor de Algerijnse vluchtelingen en schoonmaakhulp ten behoeve van zieken en ouden van dagen in Tuindorp en Oostzaan.

Voor verdere inlichtingen verwijzen wij naar het Secretariaat IVH, de heer R. M. Siglock, Hemoystraat 37 I, Amsterdam.

Lezingen voor de radio

27 augustus, 9.45 uur (VARA): dr. G. W. Huygens over „Mensen die doen alsof”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,- per jaar op giro no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Voor leden van de luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

De uitzendingen voor de AVRO-microfoon vinden steeds plaats op de eerste dinsdag van de maand, des middags van 4 uur tot 4.15 uur.

Het Humanistische antwoord op de wereld

De tegenwoordige mens, in het bijzonder de Westerse mens, slaagt er in zijn streven naar vooruitgang beter in de materiële noden te lenigen dan de noden van geestelijke aard. Noden zijn moeilijk kwantificeerbaar, doch de vergelijking tussen hetgeen in de twintigste eeuw ter leniging van de materiële en van de geestelijke noden is bereikt, valt ongetwijfeld in het voordeel van de eerste uit. De meeste cultuurfilosofen menen zelfs, dat de materiële vooruitgang in het geheel niet is samengegaan met een geestelijke vooruitgang, ja, dat de geestelijke nood is toegenomen. Zij wijzen er op, dat de hedendaagse Westere mens wordt gekenmerkt door cynisme, oppervlakkigheid, onzekerheid, onevenwichtigheid, doelloosheid, onrust, angst, eenzaamheid, eenzijdig streven naar materiële zaken en miskenning van geestelijke waarden.

Hoewel cultuurfilosofen hun eigen tijd veelal pessimistisch plegen te zien en hoewel het moet worden betwijfeld of de historie de gebezigde uitdrukkingen crisis en ondergang zal rechtvaardigen, leeft niettemin algemeen de gedachte, dat vooral onder de jongere generatie een bedenkelijke geestelijke nood heerst, welke met genoemde begrippen wordt omschreven.

Waar geestelijke nood en geestelijke waarden in het geding zijn, vinden de kerkelijke gezagsdragers een taak en zij zijn het, van wie een antwoord wordt verwacht. In de wereld, waar het Christendom als heersende godsdienst geldt, trachten dan ook de christelijke kerken, als hoedsters van geestelijke waarden, de moderne mens te hulp te komen.

Hun dienaren werken vaak met lofwaardige ijver. Ook de wijze waarop zij de mens benaderen getuigt dikwijls van veel inzicht en zij schromen hierbij niet methoden en middelen aan het heden aan te passen. Desondanks kan worden waargenomen, dat zij er in steeds mindere mate in slagen de geestelijke noden van de moderne mens te lenigen en een hem bevredigend antwoord te geven op essentiële vragen.

In Europa ziet men de kerk zijn greep op de bevolking verliezen, in het bijzonder in de grote steden, waar de geestelijke nood juist sterker dan daarbuiten tot uiting komt. Het blijkt, dat de binding tussen de kerk en diegenen, die zich tot christenen rekenen, steeds lossert wordt, terwijl het aantal buiten-kerkelijken stijgende is.

Daar, waar het Christendom winst schijnt te boeken, zoals in de Verenigde Staten, is het niet de overtuigingskracht van de christelijke leer zelve, die het aantal kerkelijke lidmaten doet toenemen. Het verlangen naar zekerheid en naar verlossing uit eenzaamheid, de drang tot „ergens bij behoren”, leidt tot aansluiting bij conventionele groepen, hetgeen echter tevens gepaard gaat met vervlakking en de wezenlijke noden onopgelost laat.

Het onvermogen van de christelijke kerken, ondanks de inspanning van hun vertegenwoordigers, aan de noden van de moderne mens tegemoet te komen, moet aan een veelheid van oorzaken worden toegeschreven. Voor een belangrijk deel hangen deze oorzaken samen met de snel voortschrijdende wetenschappelijke ontwikkeling en de daaruit voortkomende evolutie van maatschappij en wereldbeeld, waarmee het statische, conservatieve karakter van de christelijke leer in botsing komt. Naarmate de natuurwetenschap bijbelwaarden tot mythen degradeert en naarmate psychologie en godsdienstwetenschap de geheimen van ziel en religie doorgronden, wordt het Christendom fundamenteel aangetast. De zich in snel tempo wijzigende maatschappelijke verhoudingen worden begeleid door andere opvattingen over moraal en religie, welke met bepaalde aspecten van de christelijke ze-

delijkheidsnormen en geloofspostulaten in conflict geraken.

Onrechtmatige claim

Dit alles doet de mening veld winnen, dat het Christendom ten onrechte zijn claim op waarheidsmonopolie stand houdt. Meer en meer wordt het Christendom gezien als een godsdienst, die heeft opgehouden een gestalte gevende kracht te zijn voor de moderne Westerse mens. Men komt tot de overtuiging, dat het Christendom, gekristalliseerd uit Joodse, Assyrische, Babylonische, Perzische en Griekse geloofsvoorstellingen en zedelijke normen ten tijde van het begin der jaartelling niet meer in staat is hier en nu een passende religieuze bovenbouw te leveren.

In 1959 heeft de IHEU, de Internationale Humanistische en Ethische Unie, een prijsvraag uitgeschreven voor jonge mensen, die werden uitgenodigd in een beperkt bestek een beschouwing te leveren over het moderne humanisme.

Die prijsvraag werd een succes: uit achttien landen kwamen 84 bijdragen binnen. Na een zeer scherpe selectie heeft een internationale jury de prijswinnaars aangewezen. De eerste prijs viel toe aan een Nederlander, de heer A. J. Dan in Muiderberg. Zijn inzending drukken wij hierbij af.

Het Christendom is in de verdediging gedrongen. Het trekt zich terug op de ongreepbare ziel, tracht met kunstgrepen de wetenschappelijke vorderingen in de doctrine in te passen, doch moet veel overlaten aan de ondoorgrondelijkheid van Gods wegen. Er wordt bewijskracht toegekend aan de juistheid van in de christelijke leer vervlochten ethische beginselen, welke echter van algemeen menselijke aard zijn en niet uitsluitend door het Christendom worden verkondigd. Soms ook wordt het accent verschoven naar het esthetische vlak.

Het schijnt dat er geen terugkeer tot een met 's mensen bestaan nauw verweven en diep ingeworteld Christendom meer mogelijk is. Steeds kleiner wordt de groep van mensen, die zich bij hun handelen en keuren voelen doortrokken van de waarheid van christelijke dogma's en zich onwrikbaar laten leiden door het christelijke gebod, daar waar dit in strijd komt met de veranderde, onder invloed van maatschappelijke verhoudingen bepaalde, inzichten en moraal.

Vooraf bij de jongeren dringt het besef door, dat zij de gangbare christelijke opvattingen niet tot de hunne kunnen maken. Levensovertuiging en wereldbeschouwing moeten in overeenstemming zijn te brengen met wat dagelijks verstandelijk en gevoelsmatig wordt ervaren; geloven wat ongeloofwaardig is en handelen overeenkomstig met de realiteit botsende normen, weigeren zij te aanvaarden.

Zo beleeft de wereld, die als christelijk wordt aangemerkt, een tijd, waarin het grootste deel der bevolking óf in naam het Christendom belijdt, maar aan deze religie noch geloof schenkt, noch er naar handelt, óf dit Christendom geheel heeft afgewezen.

Waar de geloofsovertuiging niet meer vast is verankerd en een diskrepantie gaat ontstaan tussen door het geloof opgelegde normen en feitelijke meningen en gedragingen, dreigt twijfel

en verwarring. Waar met de loochening van het geloof tevens de daaraan ten onrechte vastgehaakte zedelijke normen overboord worden gezet, staat de mens stuurloos en dreigt doelloosheid en onverschilligheid.

Onder deze omstandigheden wordt uitgezien naar andere levens- en wereldbeschouwingen, die richting kunnen geven aan het denken en aan het handelen en die in tegenstelling tot het verouderde, verzuilde en vervallen Christendom een antwoord vermogen te geven op de levensvragen en de geestelijke noden van de wereld van vandaag. Het Humanisme dient zich als zodanig aan.

Het Humanisme gaat uit van de realiteit, het is noch statisch, noch conservatief, noch dogmatisch, noch sektarisch. Het laat zowel ruimte voor nieuwe wetenschappelijke vorderingen als voor een zich wijzigende moraal. Het verliest zich niet in speculaties, maar grondt zich op de concrete mens en zijn redelijk-zedelijke vermogens. Het beroept zich niet op het kennen van de laatste waarheden, het is verdraagzaam, het is democratisch, het staat op de bres voor persoonlijke vrijheid.

Deze kenmerken stroken bij uitstek met de behoeften van de moderne mens.

Nochtans is het aantal bij de organisaties van het Humanisme aangesloten leden tot dusverre bescheiden gebleven in verhouding tot het enorme potentieel van buiten- en kwakerkerkelijken, op wie het Humanisme aantrekkingskracht zou moeten uitoefenen. Ook het tempo waarmee het ledental groeit blijft achter bij wat men zou verwachten.

Weerstand

Deze feiten roepen de vraag op welke weerstanden zich voordoen om daadwerkelijk de humanistische visie te aanvaarden en zich bij de rijen der internationaal verbonden humanistische groeperingen aan te sluiten.

Deze weerstanden kunnen individueel-subjectief en dus van velerlei aard zijn. Daarnaast zijn er evenwel algemeen werkende weerstanden aan te wijzen, waarvan een tweetal zich sterk op de voorgrond dringt.

De eerste houdt verband met het ongodsdienstige karakter van het moderne Humanisme. Hoewel de niet-godsdienstige grondslag slechts inhoudt, dat niet van zgn. geopenbaarde dogma's wordt uitgegaan en dat het bestaan van bovennatuurlijke verbanden met de voor de mens kenbare werkelijkheid geenszins a priori wordt ontkend, schrikken velen hiervoor terug. Men verkeert in de mening, dat godsdienst en zedelijkheidsnormen onlosmakelijk zijn verbonden; het loslaten van het één zou tevens een ontsporing van het ander betekenen. Deze koppeling van godsdienst en het inachtnemen van zedelijke normen gaat in „christelijke” landen zover, dat de doorsneemans slechts aarzelend een niet-christelijke levensovertuiging ten overstaan van niet-gelijkenkenden uitspreekt. De traditioneel christelijk opgevoede publieke meerderheid bestempelt hem, die de christelijke leer in twijfel trekt en deze twijfel niet verzwijgt, tot „goddeloze” en „heiden”, welke begrippen een het sociaal prestige afbrekende zedelijke afkeuring in zich sluiten.

Een tweede remmende factor is gelegen in het Humanisme zelf. Hij, die voor het eerst met het moderne Humanisme wordt geconfronteerd, zal geen pasklare leer aantreffen, evenmin onmiddellijk aansprekende ethische normen. Het humanistische antwoord is voor de eenvoudige mens niet duidelijk genoeg. Het humanistische antwoord is bovendien niet eenstemmig, op vele

punten lopen de meningen uiteen. Het Humanisme heeft daarom veelal slechts zeggingskracht voor de mens, die een zeker niveau van intellectuele vorming en culturele bewustwording heeft bereikt, hoewel het daarvan in beginsel onafhankelijk is.

Men kan zich afvragen of het Humanisme zich bij bovengenoemde, zijn groei remmende oorzaken moet neerleggen.

Daarbij gaat het in de eerste plaats om de vraag, in hoeverre een groeiend ledenaantal wenselijk is. Immers, wie van mening is, dat het Humanisme slechts waarde kan hebben voor een selecte groep van individuen, die aan bepaalde voorwaarden voldoen, stelt daarmee een begrenzing, die de noodzaak tot het verruimen van de groeiomstandigheden vermindert. Meer in overeenstemming met de bedoelingen van het Humanisme is daarentegen, dat aan het Humanisme ook en zelfs juist buiten deze groep een taak is toe te kennen; het Humanisme dient waar mogelijk een antwoord te geven op de geestelijke noden van deze tijd.

Het laatste uitgangspunt dwingt tot bezinning op de middelen die het georganiseerd Humanisme ten dienste staan om niet alleen zijn antwoord in ruime kring bekendheid te geven, maar ook om de voorwaarden te scheppen zijn geestelijk tehuis voor zeer velen toegankelijk te maken.

Afwijzing van christendom

Daartoe behoort een duidelijke en gemotiveerde afwijzing van het Christendom en een agressieve houding tegenover de publieke opinie, die ethische normen uitsluitend op bijbelse geboden gebaseerd ziet. Het Humanisme zal krachtiger dan tot dusverre is geschied partij moeten kiezen. Het verdraagzaamheidsprincipe komt niet in strijd met het recht van het Humanisme inhoud en consequenties van de christelijke leer te bekritisieren.

Met erkenning van de grote betekenis van de centrale christelijke gedachte der naastenliefde moet worden gesteld dat

- in de christelijke leer elementen zijn verweven die neigen tot een passieve, berustende instelling van de mens tegenover aardse taken, welke instelling niet verenigbaar is met de humanistische opvattingen van persoonlijke en sociale verantwoordelijkheid;
- de christelijke claim op waarheidsmonopolie in beginsel afbreuk doet aan de verdraagzaamheid en aan de verbroedering der volken;
- de christelijke dogma's een vrije ontwikkeling van de wetenschap op bepaalde gebieden eerder belemmeren dan bevorderen;
- de christelijke moraal in geboden is vervat, veelal gekoppeld aan beloning (hemel) en bestraffing (hel), hetgeen een vervalsing van de moraal impliceert (blinde gehoorzaamheid, omkoping);¹
- het statische karakter van de christelijke zedelijke normen een verstarrende invloed uitoefent op de moraal. Enerzijds leidt het miskennen van aan plaats en tijd gebonden morele inzichten tot psychische conflictsituaties bij hen, die de christelijke zedenleer proberen na te leven, anderzijds wordt de ontwikkeling van de moraal geremd, tengevolge waarvan gevaren ontstaan voor mens en maatschappij (o.a. met betrekking tot geslachtelijke verhoudingen).

De hiergenoemde en andere feiten van het Christendom, bij christelijk-orthodoxe richtingen het scherpst aan de dag tredend, zijn nog onvoldoende uitgewerkt en uitgedragen. Het Humanisme zal aan kracht winnen indien het zich niet slechts verdedigt tegen aanvallen van kerkelijke zijde, maar zijn kritiek op het Christendom onmiskenbaar wereldkundig maakt. Aan de wegwijzing naar het positieve in het Humanisme moet het weerleggen van het alternatief vooraf gaan.

De wegwijzing naar het positieve in het Hu-

manisme zal uiteraard onmiddellijk daarop moeten volgen. Het kan immers niet worden ontkend, dat het Humanisme met een verhaasting van de ondergang van het Christendom een grote verantwoordelijkheid op zich laadt. Want al stelt het zich op het standpunt, dat publiekelijke afwijzing van en kritiek op het Christendom en de consequenties daarvan nog geen poging tot geloofsafval en „beking” tot het Humanisme inhoudt, in feite zal hierdoor een sterk toenemend aantal kwasi-kerkelijken de christelijke kerken definitief de rug toekeren. En dan staat nog te bezien of tegenover de winst van de zuivering (de „doorbreking van de schijn”) niet een nog groter verlies staat in de vorm van nihilisme of surrogaat-filosofie.

Positief alternatief

Het Humanisme mag dit verlies alleen riskeer indien het zelf een positief alternatief te bieden heeft, een alternatief dat echter bovendien ook door de minder ontwikkelde en „cultuurbewuste” mens kan worden begrepen en gehanteerd. De gewone man heeft weinig aan vaag omliggende begrippen, die moeilijk worden omschreven; half-begrepen abstracties geven hem geen richtsnoer voor het kiezen, beslissen en handelen in het dagelijkse leven. Het humanistisch antwoord zal bovenal duidelijk voor een ieder moeten zijn: „The primary task of humanism to-day is to make men aware in the simplest terms of what it can mean to them and what it commits them to”.²

Deze taak is verre van eenvoudig. Het Humanisme wijst in tegenstelling tot het Christendom elke geboden-moraal af, zodat een dwingend voorschrijven van ethische normen principieel is uitgesloten. Het Humanisme is geen religieus of filosofisch stelsel; het is veeleer een combinatie van levensovertuiging en geesteshouding, welke individuele vrijheid en verantwoordelijkheid, grond op het menselijk waardebeseft, centraal stelt. Concrete en eenstemmige antwoorden vinden hun begrenzing in de kenmerken van het Humanisme zelf.

Niettemin vloeien uit de humanistische levens-

overtuiging wel degelijk praktische gedragsregels en standpunten voort. Zo kent het Humanisme geestelijke raadslieden, bureaus voor levens- en gezinsmoeilijkheden e.d., alsmede tal van studies en rapporten over actuele vraagstukken. Waarom zouden dan visies op humanistische grondslag niet in simpele bewoordingen kunnen worden neergelegd?

In concreto valt bijvoorbeeld te denken aan een humanistisch handboek, dat evenals voorheen de bijbel zich een plaats op het nachtkastje zou kunnen verwerven, hoe verschillend ook de inhoud zou zijn.³ Deze gedachte ligt voor de hand, indien men zich realiseert, dat boeken op het gebied van het seksuele leven en van kleuteropvoeding vrij algemeen worden geraadpleegd, doch dat op het gebied van de geestelijke verzorging – daar waar de bijbel ontbreekt of ongelezen blijft – een werkelijk handboek nog niet voorhanden is. Een handboek, dat geen recepten en alleenzalmakende oplossingen bevat, maar dat verschillende zienswijzen recht doet wederen en alternatieve oplossingen aan de hand doet, waarmee de mens zijn houding tegenover de problemen van het dagelijkse leven kan toetsen aan ervaringen van anderen. Een pragmatisch boek, dat hem houvast geeft en waaruit hij inspirerende kracht kan putten om zelf zijn weg te vinden.

Verskillende andere wegen (via woord en daad) staan open om het wezen van het Humanisme kenbaar te maken „in the simplest terms”. Het is van het grootste belang dat al deze wegen tot het einde toe worden bewandeld. De tijd is rijp voor het Humanisme, doch eerst door een grootse aanpak van verantwoorde popularisering zal het in staat zijn ten volle te beantwoorden aan de geestelijke noden van de wereld.

¹ Zie dr. Libbe van der Wal: *Problemen der zedelijke waardering*.

² Citaat uit de „Declaration” van het I.H.E.U.-congres te Amsterdam op 26 augustus 1952.

³ Ook de vorm zou niet op een bijbel lijken: een weinig kostbare pocketboek-uitgave (eventueel serie) zou waarschijnlijk de meest geschikte vorm zijn.

IK denk er ZO over

Reisbeschrijving

In een reisbeschrijving van een bezoek aan het nabije Oosten dat in M. en W. van 22-7-'61 verscheen ben ik gevallen over de term „turken”. In de eerste plaats omdat in dit soort generalisaties altijd iets uiterst onbillijks schuilt: het staat vlak bij denigrerende betitelingen als echt „joods”, echt „duits”, echt „Katholiek” enz. enz. In de tweede plaats wordt naar aanleiding van een reis op een turkse boot een oordeel over de hygiëne in Turkije uitgesproken, die op één lijn gesteld wordt met de hygiëne in Syrië, Jordanië enz. enz. Daar komt bij dat de schr. onze hygiënische opvattingen blijkbaar ver verheven acht boven de opvattingen in de Levant. Dan moet mij van het hart dat de straten in de kleine Turkse stad waar ik het voorrecht had enkele weken te vertoeven belangrijk schoner en hygiënischer waren dan de Hollandse straten, waarvan de smerigheid langzamerhand wel eens internationaal beroemd zal worden. In de trein waarmee ik reisde werd regelmatig droog en vochtig schoongemaakt (eens in de 4 uur) en de boten van de Turkish Maritime Lines waarmee ik reisde deden niet onder voor de Harwichboot, die mij hier bekend is. Zo kan ik doorgaan. Armoede is nog geen vuilheid: een verwarring, die wij in onze zelfoverschatting ten aanzien van de Belgen voor de oorlog ook vaak plachten te

maken... Waarmee natuurlijk niet gezegd is dat er op medisch en hygiënisch gebied in de Levant nog niet wat te doen is. Maar het lijkt mij een ernstige fout zich op generaliserende wijze laatdunkend tegenover deze landen uit te laten. V. W. D. Schenk

De lezers die in ingezonden stukken een fragment hunner memoires onderbrengen zijn een bekend verschijnsel. Ditmaal was het een vakantie in Turkije, waarvan ik met genoegen kennis nam. Over „de hygiëne in Turkije” heb ik echter niet geschreven (slechts over „de oosterse passagiers”) zodat dit thema mijn stuk niet raakt.

Wel heb ik de term „over de zee turken” in een subjectieve, prettige betekenis gebruikt, want op de boot van de Turkish Maritime Lines die naar Egypte vaart kan men met fooien (bak-sjisch) alles gedaan krijgen wat het leven veraangenaamt. Heb ik niet geschreven: Voor mij heeft de uitdrukking „over de zee turken” een rijke inhoud? Dat de heer Schenk in de term „turken” een denigrerende betekenis legt is spijtig. Deze intentie is mij verre. De term „joods” pleeg ik te gebruiken zoals Ben Goerion die gebruikt.

Dat er op hygiënisch gebied nog wat te doen is in de Levant laat ik mij gaarne zeggen door Dr. Schenk.

Als iedereen zijn eigen straatje veegt wordt het overal schoon. Jac de Roy

Stijlmijmerij (9)

De vakanties doen een mens altijd goed. Je rust uit of je maakt je druk, je blijft dicht bij huis of je zoekt het duizend kilometers verderop, je gaat alleen, met je gezin of met een heel gezelschap, je duikt onder in een grote stad of verliest je zelf in een landelijke omgeving. Maar waar je ook heen gaat en hoe je de dagen doorbrengt, altijd zul je wel een deel, misschien wel een groot deel, van je tijd gebruiken om te zien wat de bewoners van de bezochte streek nu wel doen, hoe ze leven, waar ze wonen, wie ze zijn. Als we in de V.V.V.-folder lezen dat er 's avonds een schuttersoptocht plaats vindt, dan zijn we er bij. Licht er in de buurt een kasteel, dat in de geschiedenis een zekere vermaardheid heeft gekregen, dan zullen wij tot de bezoekers behoren. En wanneer we de kans krijgen om met de bewoners van ons vakantieoord een babbeltje te maken, vooral in een vreemde taal, dan grijpen wij die gelegenheid dankbaar aan.

Vooral dat laatste, hè? Praten met die vreemde mensen. Rechtstreeks uit hun mond vernemen wat zij voor de kost doen, hoe zij tegenover de dingen van alledag staan en waar hun belangstelling naar uitgaat. Daar kom je van zelf op via het weer, in aansluiting op de nieuwsberichten of naar aanleiding van een zo juist gekocht souveniertje. Het geringste voorval is voldoende om een heel gesprek op touw te zetten. En onze verschillende talen blijken dan vaak helemaal geen beletsel te zijn, integendeel, we doen ons best om elkaar te begrijpen en wie er niet uit komt wordt door de ander geholpen.

Op die manier krijgen onze vakanties een bijzondere waarde, want we denken nog lang terug aan dat gesprek met die levenswijze oude boer in het Müllertal, aan die trieste levensgeschiedenis van dat flinke vissersvrouwtje in Arles en aan die vrolijke middag in een uithoekje van Tirol, toen vrijwel de gehele jeugd

van het gehucht bij onze tent zat om te zien hoe wij pannenkoeken baktten (en weggaven). Een bijzondere waarde, omdat doodgewone alledaagse middelen toereikend bleken te zijn voor een meer dan oppervlakkig contact met medemensen.

Laten we dit niet onderschatten. Al heeft misschien door taalmoeilijkheden ons gesprek met die Luxemburger, die Arlesienne of die Tiroletjes voor het grootste deel bestaan uit luisteren, toch was er contact, menselijk contact. Alleen al doordat wij bereid waren om als gehoor te fungeren, waaraan die wildvreemde mensen hun wijsheden, verdriet en grappen kwijt konden. En zoals wij aan hen, zo zullen zij aan ons terug denken.

En nu zijn we weer terug, het werk is weer begonnen, de scholen zijn weer aan, het leven herneemt zijn oude loop. De vakanties zijn om. En wij? We kruipen weer in onze schulp. Het is alsof die lust om de ander te zoeken gelijk met de primus, de Michelinkaart en de zonnehoed is opgeborgen tot volgend jaar. De zorgen van de groenteman interesseren ons niet, onze naaste burens zijn ons onbekend, de postbode vinden we op de vroege morgen met al zijn gepraat maar een zeurkous. We kijken en horen in een bijeenkomst (als we daar al naar toe gaan) alleen maar naar de spreker en weten niet eens, wie er links en rechts van ons gezeten hebben. Die vakantiebevlieging van contactzoeken is wat je noemt voorbij.

Jammer toch, want in onze eigen woonplaats, in onze straat, in ons Verbond, overal zijn mensen, die behoefte hebben aan wat medeleven, aan een opbeurend of begrijpend woord of alleen maar aan iemand die eens naar ze luisteren wil.

Kijk, dit heeft allemaal niets te maken met symbolische handelingen, met preken, met liturgie en met al die andere zaken, die door velen van ons ten onrechte aan het begrip stijlvorming worden gekoppeld. Dit is alleen maar wat menselijkheid, aandacht voor de ander, een beetje gemeenschap. Hetgeen echter zeer wel in een humanistische stijl zou passen!

Styliet

Televisie en misdaad

Dr. Ralph Gary, hoogleraar aan de universiteit van Boston, deelde onlangs aan een Senaatscommissie voor Jeugdcriminaliteit mede, dat hij in 78 televisiedrama's niet minder dan 319 geweldplegingen had geteld, zo lezen wij in „The Times” van 10 juni. Zijn onderzoek was ingesteld om na te gaan welk verband er bestaat tussen televisie en misdaad. Het bleek voorts, dat „protective and affectionate behaviour” (beschermend en liefderijk gedrag) minder dan een vierde maal zoveel voorkwam. De voorzitter van de commissie, senator Thomas Dodd, beschuldigde de omroepverenigingen er dan ook van, dat zij steeds meer misdaad, ruwheid en geweldplegingen in hun programma's toelieten. Het aandeel van programma's, welke zich bezighouden met misdaad en geweld steeg in de Verenigde Staten tussen 1954 en 1961 van 16,6 % tot 50,8%!

Dr. Gary wees er op, dat in te veel programma's allerlei levensproblemen met geweld worden opgelost. Geld en macht zijn doeleinden die als begerenswaardig worden voorgesteld. Vriendelijkheid en consideratie komen in dergelijke programma's slechts zelden voor. Wanneer men aanneemt, dat 1 % van de jeugdige kijkers psychisch ongunstig wordt beïnvloed door deze programma's, dan zouden 30.000 jongeren psychische schade ondervinden van een programma als „The Untouchables”, een serie uitzendingen gebaseerd op verhalen over gangsters in Chicago in de twintiger jaren.

Het zijn ernstige feiten en het is wenselijk, dat zij die in Nederland verantwoordelijk zijn voor het televisiebeleid met dergelijke veelzeggende gegevens rekening houden, zeker wanneer in de toekomst dit beleid i.v.m. de invoering van commerciële televisie een nieuwe basis zal krijgen.

P. K.

De Chef

„De juffrouw, die hier morgen komt”, had de Grote Chef op een middag heel minzaam en olijk tegen een paar dames en heren van zijn afdeling gezegd, „die heb ik nog gekend als zo'n klein meisje en ze heeft zelfs nog bij me op schoot gezeten!”

Dit bericht, zo jolig bedoeld, had nauwelijks vijf minuten nodig gehad om allerwege grote onrust te zaaien en aangezien ik die juffrouw was, werd mijn komst dus met ijsig wantrouwen tegemoet gezien.

Mijn aanstaande collega's besloten terdege voor me op te passen, want iemand, die in z'n kleuterjaren paardje gereden heeft op de knieën van een chef, moest op latere leeftijd beslist niet te vertrouwen zijn!

Nu hadden ze gauw genoeg gemerkt, dat ik, net als zij, ook stiekem onder kantoortijd uit mijn la boterhammen zat te eten en omdat ik verder op geen enkele wijze liet merken, dat ik de chef kende, kwamen ze na een paar dagen eens langs hun neus weg informeren, hoe dat nu eigenlijk zat, of ik familie van hem was of zo. „Gelukkig niet”, liet ik me per ongeluk ontvalen, „maar mijn ouders waren vroeger bevriend met hem. Zodoende ken ik zijn hele gezin, maar ik heb ze al in geen jaren meer gezien en ik kom er ook nooit meer. Mijn vader nog wel.”

Dat stelde hen wel gerust en ze vertelden me uitvoerig welke faam mij vooruitgereisd was. Van dat moment af was ik in de kring opge-

nomen. Ze ontzagen me nu helemaal niet meer en bezorgden me halve flauwties van 't lachen.

Als de chef echter in ons midden zijn plaats achter het enorme bureau ingenomen had, dan werd er gewerkt, ijverig en toegewijd. Dan werden er uitsluitend gesprekken gevoerd over het werk, nette grapjes gemaakt over het werk, gedacht aan het werk en geïnformeerd naar het werk. Want de chef had maar één grote liefde: Het Werk.

„Als ik jullie kamer binnenkom”, zei de man van de hollerith-afdeling, waar de hele dag de machines oorverdovend stonden te stampen, „dan verwacht ik altijd, dat het orgel gaat spelen. 't Is net of jullie daar opgebaard zitten!”

„Dat zitten we ook”, zeiden wij, „tenminste als de chef er is!”

En dat was ook zo. Hij was echt niet onaardig, ook niet vreselijk streng of onredelijk, maar men droeg hem toch over het algemeen geen bijster warm hart toe.

Hij bezat namelijk de griezelige gave van de alwetendheid en de geruisloze alomtegenwoordigheid. Hij maakte nooit een fout, had het altijd bij het rechte eind, kwam nooit eens uit de plooi, was nooit te laat, spoedde zich altijd recht op en statig met een map onder zijn arm ergens heen, waar gewichtige besprekingen gevoerd werden, had last van warmte noch kou en heel deze benauwende volmaaktheid werd, bij zijn binnenkomst, als een warme, wollen deken over ons uitgespreid, waaronder we ons niet meer konden

bewegen en zelfs nauwelijks konden ademen.

Maar op een hete zomermiddag gebeurde er iets gek's. 't Was half vier. Er scheidden ons nog twee oneindige, gloeiende uren van de vrijheid en ofschoon we alle ramen en deuren al tegen elkaar opengezet hadden, kwam er geen zuchtje wind naar binnen. Volslagen uitgeput hingen we boven onze paperassen, met maar één probleem: hoe we onze ogen open konden houden. We waren nog te loom om die afschuwelijke atmosfeer te ontvluchten door een kwasi-noodzakelijk wandelingetje naar een andere kamer te maken. Want omdat we tot de controle-afdeling van de chef behoorden, konden we ons ongehinderd door het hele gebouw bewegen, mits we maar een paar staten en een potlood in de hand hadden en een gewichtig gezicht trokken. Dat was wel een bevoorrechte positie natuurlijk, maar zelfs daar was het te warm voor. We waren helemaal op het dode punt.

De chef zat al een hele tijd in zijn keurig zwartzijden jasje achter zijn bureau te werken. Rechttop, correct. Ik keek naar hem. Hij zat de Staatscourant te lezen, die voor hem op tafel lag. En ineens zag ik, tot mijn stomme verbazing, zijn hoofd met een vaart voorover schieten. Op hetzelfde moment schrok hij wakker, sprong van zijn stoel op en liep met grote passen naar het fonteintje om water over zijn polsen te laten lopen, vluchtig om zich heen kijkend of niemand het gezien had.

Ik keek natuurlijk allang weer op mijn papieren, maar niet meer versuft.

Er was een vreemd, licht gevoel in me opgekomen, dat alle moeheid met één slag weggevaagd had. Even was er een tipje van de wollen deken opgelicht en ik kon wel gillen van plezier, dat ik dit nu had meegemaakt.

A. S.

ZEDDAM-MONTFERLAND

Pension „Wijde Blick”. Temidden van een uniek, heerlijk rustig natuurgebied.

Ook voor weekends een ideaal plekje

Bij weekverblijf f 8,-, korter verblijf f 8,50 per persoon per dag.
Tel. 08345-493.

Keurige ambt.-wed. met ruime zonn. woning te Haarlem, biedt inwoning of pens. aan voor ser. heer of dame, leeft. tot plm. 60 jr.

Br. ond. nr. aug. 1 aan het bur. v. d. blad.

Niet alleen de kerkelijken hebben hun wezenverzorging.

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris: J. de Leeuw, Herengracht 62, Amsterdam-C.

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Leden-abonnees in Amsterdam kunnen hun adresverandering opgeven aan de Ledenadministratie Amsterdam, Rooseveltlaan 128 III, Amsterdam-Z.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?

U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen.

Wat ben ik eigenlijk?	f 0,25
Dit wordt gedaan	- 0,30
Een verrassende ontmoeting	- 0,25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0,75

Een volledige brochurelijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

**GEEF
RHEUMA-ZIEKEN
MEER
KLINIEKEN!**

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur, wil een blad zijn voor de verdieping van de humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. H. Freudenthal, F. P. Huygens, Prof. Dr. Libbe van der Wal en Prof. Dr. B.W. Schaper.

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293

WOORD VAN DE WEEK

(Radio-lezingen van het Humanistisch Verbond)

Het aantal abonnees is van september 1958 met 3600 toegenomen en bedraagt thans ruim
4900

De abonnementsprijs is f 4,- per jaar. Maar voor hen, die nu abonnee willen worden, openen wij de mogelijkheid om alle nog in het 3e kwartaal 1961 verschijnende nummers gratis te ontvangen.

U dient dan f 1,05 over te schrijven op postrekening no. 58 t.n.v. de Hum. Luisterkring te Utrecht met als omschrijving: Nieuw abonnee 1961.

Na ontvangst krijgt u alle verschijnende nummers regelmatig toegezonden.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van N. van Gelder, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 10,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 1,75.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER - DEVENTER.
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

BEZOEKT

het Humanistisch vakantie- en conferentie-oord

DE ARK

Belvedèrelaan 14 Nunspeet telefoon 03412-2404

Tot 30 september is geen plaats meer beschikbaar

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht.